DREPTUL DE PRECIPUT AL SOȚULUI SUPRAVIEȚUITOR

PREFERENTIAL BENEFIT OF THE SURVIVING SPOUSE

Octavian CAZAC, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: One of the novelties of the new Moldovan succession law, modernized on 1 March 2019, is the right of the surviving spouse to a preferential benefit in respect of certain pieces of furniture and household objects that have been affected to the common use of the spouses. Provided by art. 2186 of the Civil Code, it is inspired by §1932 of the German Civil Code, which served as the basis for the entire book 4 (Inheritance) of the Civil Code of the Republic of Moldova.

The new legal position of the surviving spouse in the modernized successor law of the Republic of Moldova reflects the importance that the legislator attaches to the protection of the emotional state and personality of the surviving spouse, already affected by the deceased spouse's death, by preventing the loss of the daily living environment. This preferential benefit plays a symbolic role, but also avoids the trivial disputes between the heirs regarding the objects that are usually already used-up, but have created the common living framework of the former spouses.

Cuvinte-cheie: *drept de preciput, drept succesoral, soțul supraviețuitor, legat, moștenirea legală*

I. Introducere

Origini. Una din noutățile noului drept succesoral al Republicii Moldova, modernizat la 1 martie 2019 [1], este dreptul soțul supraviețuitor la preciput adică la anumite piese de mobilier și obiecte de uz casnic care au fost afectate folosinței comune a soților. Prevăzut de art. 2186 al Codului civil [2], el este inspirat din §1932 al Codului civil german, care a servit ca bază pentru întreaga carte 4 (Moștenirea) din Codul civil al Republicii Moldova [3].

Termenul *preciput*originează din *praecipio* în limba latină, și semnifică *a obține înainte de altcineva*, în sensul că soțul supraviețuitor obține anumite bunuri din masa succesorală înaintea moștenitorilor sau, mai degrabă, cu prioritate față de moștenitori.

Fundament. În dreptul succesoral modern, dreptul soțului supraviețuitor la preciput este o consecință a comunității conjugale. Decesul unuia dintre soți nu ar trebui să-l forțeze pe celălalt soț să-și schimbe radical condițiile de viață. Nu este vorba despre asigurarea condițiilor economice. Preciputul îndeplinește de asemenea funcția de a proteja starea emoțională și personalitatea soțului supraviețuitor, prin împiedicarea pierderii mediului de trai din viața de zi cu zi [4, nr. 1].

Evident că și copii defunctului ar trebui protejați de schimbarea radicală a condițiilor de viață. Din acest motiv, atunci când soțul supraviețuitor vine în concurs cu moștenitorii din clasa I, dreptul de preciput se limitează doar la bunurile necesare unui stil de viață adecvat și nu se extinde asupra tuturor bunurilor casnice. Legiuitorul astfel tinde să stabilească un echilibru între toți membrii familiei defunctului rămași în viață. Totodată, trebuie să se țină cont că, dacă moștenitorii de clasa I sunt copii comuni ai lui *de cujus* și ai soțului supraviețuitor, acesta din urmă oricum va purta obligația de întreținere a copiilor minori sau inapți de muncă, inclusiv folosind bunurile de uz casnic conform dispozițiilor Codului familiei [5].

Având în vederea politica legislativă, cuprinsă în Codul familiei, potrivit căreia sunt recunoscute doar căsătoriile de drept, înregistrate [6], dreptul de preciput prevăzut de art. 2186 nu se acordă concubinului lui *de cujus*, ci doar soțului supraviețuitor.

II. Natura juridică

Calitatea de legat prevăzut de lege. Deși legatul, prin natura sa, se instituie prin testament (art. 2297), legea, cu titlu de excepție, califică dreptul de preciput ca un legat acordat de lege [7]. Soțul supraviețuitor dobândește preciput ca un legatar, adică fără ca aceasta să afecteze cota sa succesorală. Aceasta nu este o moștenire specială (numită și moștenire anomală) în sensul că soțul supraviețuitor nu își dobândește dreptul asupra obiectului preciputului direct de la *de cujus* [8]. Bunurile care fac obiectul preciputului fac din masa succesorală. Potrivit dispozițiilor art. 2323, soțul supraviețuitor are o creanță față de moștenitori, care se exercită potrivit regimului general al legatului.

Îndeplinirea acestui legat este un act juridic între vii, chiar dacă obiectele preciputului deja se află în posesia soțului supraviețuitor. În cazul în care obiectul preciputului este un drept supus înregistrării într-un registru de publicitate, soțul supraviețuitor, ca creditor al unei obligații de a da (*dare*), poate înainta o acțiune în efectuarea înregistrării în condițiile art. 430.

Din altă perspectivă, dacă soțul supraviețuitor este posesor al moștenirii, lui îi incumbă obligația de informare de la art. 2480 privitor la obiectele preciputului [4, nr. 16].

Calitatea de pasiv al masei succesorale. Creanța soțului supraviețuitor de a primi preciputul este un pasiv al masei succesorale potrivit art. 2418 alin.(2). În această calitate ea se satisface, potrivit art. 2495 alin.(1), din masa succesorală în primul rând. Pentru comoștenitori ea este o creanță solidară (art. 2524).

Nu este o rezervă succesorală. Dacă soțul supraviețuitor este dezmoștenit sau limitat în drepturi prin testament, dar, totodată, are drept de rezervă succesorală potrivit art. 2530 alin.(2), el nu are dreptul la preciput, întrucât, în primul rând, rezerva succesorală se limitează la atribuirea unei cote succesorale (deci

doar atribuirea calității de moștenitor, și nu de legatar) și, în al doilea rând, fiindcă se poate de prezumat intenția testatorului de a exclude dreptul de preciput, drept pe care el cu siguranță îl are conform dispozițiilor analizate mai sus .

Statutul în procedura insolvabilității. O consecință a naturii juridice de legat este că, în procedura de insolvabilitate a masei succesorale, soțul supraviețuitor are o creanță de rang inferior, întrucât creanțele care rezultă din legate și sarcinile testamentare se satisfac după executarea creanțelor chirografare prevăzute la art. 43 alin. (2) pct. 6) Legea insolvabilității [9] (art. 235^{12} alin.(1) din legea respectivă).

Același rang i se atribuie creanței date și în afara procedurii de insolvabilitate, când moștenitorul ridică excepția de epuizare a masei succesorale pe baza art. 2446 alin.(4).

Alte efecte ale naturii juridice a preciputului. În caz de vânzare a cotei succesorale de către soțul supraviețuitor, în caz de dubiu privitor la intenția testatorului, preciputul nu se vinde și el (art. 2563 alin.(1)).

III. Condiții generale de naștere a dreptului la preciput

A. Chemarea la moștenirea legală

Conform regulii stabilite de art. 2186 alin.(1), soțul supraviețuitor poate pretinde la preciput doar dacă este chemat la moștenire ca moștenitor legal. Prin urmare, spre deosebire de alte legislații, cum ar fi cea românească, care prevăd că dreptul de preciput apare numai dacă s-a prevăzut expres într-o convenție matrimonială, dreptul de preciput în dreptul succesoral al Republicii Moldova apare prin efectul legii.

Condiția fundamentală a dreptului de preciput este soțul supraviețuitor să fie chemat la moștenire ca moștenitor legal. *Per a contrario*, nu are dreptul de preciput dacă a decăzut de la moștenire conform cauzelor generale de la art. 2176 ori a cauzei speciale aplicabilă doar lui, de la art. 2187. Dreptul de preciput se recunoaște soțului indiferent de regimul matrimonial în care se afla cu *de cujus*. Aplicabilitatea regulilor legatului conform dispozițiilor alin.(2), are drept consecință faptul că soțul supraviețuitor are opțiunea de a renunța la dreptul la preciput, dar de a culege cota succesorală (art. 2325 coroborat cu art. 2329 alin. (4)).

Legea nu răspunde expres la întrebarea de a ști dacă soțul supraviețuitor poate face inversul, adică să renunțe la moștenire, dar să accepte dreptul la preciput. Opinia dominantă în doctrina germană este că un asemenea scenariu este posibil și este legal. Or, această opțiune nu dăunează drepturilor descendenților, ci din contra, îi favorizează. Iar cel ce poate mai mult, poate și mai puțin (*a fortiori*). Sigur că, din punct de vedere formal, una din condițiile dreptului la preciput este soțul supraviețuitor să fie moștenitor legal. Doctrina germană convingător

argumentează că soțul supraviețuitor nu trebuie „să fie" moștenitor legal, ci să fie „chemat la moștenire" ca moștenitor legal [10]. Deși, textul de lege din Codul civil autohton folosește sintagma „vine la moștenirea legală", ne raliem poziției din dreptul german, având în vedere argumentele de interpretare a textului de lege care se aduc. Intenția legiuitorul pare a fi una negativă – de a nu acorda preciputul unei persoane care nu întrunește condițiile pentru a moșteni, și nu una pozitivă – de a stabili o condiție suplimentară a dreptului de preciput.

B. Lipsa unor dispoziții pentru cauză de moarte contrare

Impactul dezmoștenirii. Preciputul nu se cuvine când soțul supraviețuitor este dezmoștenit. Dar și atunci când soțul supraviețuitor este desemnat moștenitor prin testament, el nu mai are dreptul de preciput. În primul rând, fiindcă testatorul efectuează o determinare finală a modului de distribuire a masei succesorale. În al doilea rând, fiindcă, formal alin.(1) prevede dreptul de preciput doar când soțul supraviețuitor este chemat la moștenire ca moștenitor legal. *Per a contrario,* chemarea la moștenire ca moștenitor testamentar nu intră în ipoteza articolului comentat.

Sigur că, testatorul ar putea prevedea dreptul de preciput în testament. Doctrina germană[4, nr. 5] susține ideea, la care ne raliem, că dreptul de preciput ar putea rezulta și implicit din testament, atunci când din dispozițiile testamentare rezultă intenția testatorului de a-i acorda soțului supraviețuitor același statut ca și în cadrul moștenirii legale. Prin urmare, mai ales în cazul avut în vedere de art. 2197, când testatorul desemnează prin testament ca moștenitori pe moștenitorii săi legali, soțului supraviețuitor i se cuvine și preciputul.

Soțul supraviețuitor nu poate renunța la moștenirea testamentară pentru a obține în schimb cota succesorală legală împreună cu dreptul de preciput, fiindcă fiind desemnat moștenitor prin testament, de regulă, el este decăzut din dreptul legal de preciput. Sigur că, interpretarea modului de formulare concret al dispoziției testamentare ar putea duce la o concluzie diferită.

Excluderea dreptului de preciput. Aplicând argumentul *a fortiori*, și anume având în vedere că testatorul poate dezmoșteni soțul supraviețuitor, cu atât mai mult el poate îl lipsi de preciput, dar, totodată, păstrându-i o cotă succesorală (calitatea de moștenitor). Lipsirea de preciput poate fi totală sau doar în privința anumitor bunuri. Pornind de la principiul libertății testamentare și caracterului subsidiar al moștenirii legale, urmează a da curs cât mai fidel ultimei voințe a testatorului exprimate în testament.

C. Concursul cu rudele defunctului

Soțul supraviețuitor dobândește preciputul fără limite atunci când vine la moștenire în concurs cu rudele din clasa II de moștenitori sau cu bunicii. Dacă există doar rude mai îndepărtate, oricum soțul supraviețuitor culege întreaga moștenire potrivit dispozițiilor art. 2185. Însă în concurs cu moștenitorii clasei

I, soțul supraviețuitor are un preciput limitat (art. 2186 alin.(1) teza II). Dacă rudele care intră în concurs sunt desemnate ca moștenitori prin testament, dar soțul supraviețuitor potrivit art.2241 vine la moștenire ca moștenitor legal, lui oricum îi revine preciputul, în măsura în care testamentul nu relevă o altă voință a testatorului. Dacă soțul supraviețuitor culege moștenirea în calitate de moștenitor legal, în timp ce testatorul a desemnat prin testament, pe lângă soț, alți comoștenitori decât rudele sale, dreptul la preciput se menține în mărimea în care ar fi cules-o dacă venea la moștenire împreună cu rudele; fiindcă voința testatorului este evident de a păstra pentru soțul supraviețuitor ceea ce îi revine potrivit legii [4, nr.8].

IV. Bunurile care fac obiectul preciputului

A. Obiectele gospodăriei conjugale

Obiectele de uz casnic [11]. Există obiecte de uz casnic doar dacă soții au dus un trai comun, fie în locuința lor, la părinți sau în alte parte. Prin urmare, în această categorie nu se includ obiectele pe care un soț le-a dobândit în vederea unui trai comun cu celălalt soț, dar care așa și nu s-a realizat. Calitatea de obiecte de uz casnic nu încetează doar fiindcă soții au încetat să ducă un trai comun, ci atunci când și-au împărțit averea comună.

De asemenea, nu cad sub incidența dreptului de preciput obiectele care, ca urmare a unui partaj al soților, i-a fost deja atribuit soțului supraviețuitor înainte de momentul deschiderii moștenirii. Dacă bunurile sunt acordate unui soț, care nu este proprietar al lor sau nu este unic proprietar, în folosință (în temeiul voinței proprietarului sau altfel), ele oricum se consideră obiecte de uz casnic, iar soțul supraviețuitor neproprietar le culege ca preciput. Obiectele dobândite de un soț după încetarea traiului comun nu mai cad sub incidența dreptului de preciput [4, nr. 9].

Apartenența la obiectele de uz casnic. Nu tot ce se află în locuința în care au locuit soții se încadrează în noțiunea de mobilier și obiecte de uz casnic. Criteriul decisiv este destinația obiectelor. Aici includem toate obiectele care, conform condițiilor de viață concrete ale soților, erau folosite în traiul comun, chiar dacă erau folosite doar de către un soț, cum ar fi un pian sau o bibliotecă a lui *de cujus*. Legea menționează expres mobilierul, însă pe lângă asta termenul de obiect de uz casnic permite includerea unui areal larg de obiecte, cum ar fi vesela, lenjeria de pat, masa, electrocasnicele (fierul de călcat, aparatele de bucătărie, mașina de spălat vasele sau hainele, televizorul, radioul), înregistrările video și foto, dar și biblioteca generală. Chiar și computerul sau dispozitivele de alt fel sunt obiecte de uz casnic dacă nu erau predominant destinate activității profesionale a unuia dintre soți. Însă în preciput nu se includ obiectele care servesc activității profesionale sau comerciale a unui soț (cum ar fi literatura juridică), ori folosite de un soț pentru un anumit hobby, activitate

artistică sau meșteșugărească, ori de uz strict personal (haine, bijuterii, cosmetice). Dacă însă acestea menționate au fost folosite în comun, ele devin obiectul preciputului. La obiecte de uz casnic, pe lângă mobilier, se mai atribuie argintăria, covoarele, fotografiile. Însă colecțiile valoroase de artă nu se includ. Chiar și automobilul sau o casă mobilă sunt obiecte de uz casnic dacă erau folosite, cel puțin parțial, în comun [4, nr. 10].

Din formularea normei rezultă că nu fac obiectul preciputului bunurile imobile (cum ar fi locuința) și nici accesoriile unui imobil care nu pot fi separate fără a deteriora imobilul.

Mobilierul și obiectele de uz casnic pot fi deținute cu titlu de proprietate însă în egală măsură soții ar fi putut avea un drept de temporar contractual sau de altă natură asupra lor. În acest ultim caz, dreptul de preciput va avea ca obiect acel drept temporar. La fel, conform teoriei subrogației reale cu titlu particular, despăgubirile care se plătesc pentru distrugerea sau deteriorarea mobilierului sau obiectelor de uz casnic de asemenea intră în preciput.

Nu contează titlul juridic cu care *de cujus* deținerea obiectul preciputului – proprietate exclusă, proprietate comună pe cote-părți sau în devălmășie. Sigur că drepturile terților (alții decât soțul supraviețuitor) nu fac obiectul preciputului, deoarece în general nu intră în masa succesorală. Dacă soțul supraviețuitor deja era coproprietar al obiectului preciputului, el va moșteni pe baza dreptului de preciput doar cota-parte a lui *de cujus*.

B. Dreptul de preciput limitat în cazul moștenirii în concurs cu descendenții

În virtutea alin.(1) teza 2, dacă soțul supraviețuitor vine la moștenire împreună cu moștenitorii de clasa I dreptul de preciput acoperă doar mobilierul și obiectele de uz casnic în măsura în care acestea sunt necesare pentru menținerea gospodăriei; se are în vedere a gospodăriei proprii a soțului supraviețuitor și nu pentru careva chiriași sau în vederea unei eventuale viitoare căsătorii. La aplicarea criteriului „menținerii gospodăriei" se va ține cont de starea gospodăriei la momentul deschiderii moștenirii [4, nr. 10].

Și acest preciput limitat îndeplinește funcția de a asigura o continuitate a condițiilor de viață ale soțului supraviețuitor folosind mobilierul și obiectele de uz casnic. Preciputul nu se limitează însă doar la obiectele strict necesare și nu contează dacă soțul supraviețuitor dispune de mijloace suficiente pentru a-și cumpăra mobilier și obiecte de uz casnic [12, nr. 9]. Pe de altă parte, trebuie respectate interesele patrimoniale și morale ale descendenților din clasa I, în special dacă au dus un trai comun cu *de cujus*. Soțul supraviețuitor trebuie să tolereze excluderea din preciputului său a obiectelor care nu îi mai sunt necesare după decesul lui *de cujus*. La determinarea mărimii exacte a preciputului trebuie să se țină cont și de cota succesorală care revine soțului.

VI. Concluzii

Noua poziție juridică a soțului supraviețuitor în drept succesoral modernizat al Republicii Moldova reflectă importanța pe care legiuitorul o acordă protejării stării emoționale și personalității soțului supraviețuitor, deja afectat de decesul soțului *de cujus*, prin împiedicarea pierderii mediului de trai din viața de zi cu zi. Această protecție slăbește gradual. Dacă în primele 40 de zile după deces soțul supraviețuitor are și dreptul de a locui în imobilul lăsat de defunct (art. 2420), ulterior lui îi revine cota succesorală fixă de ¼ din masa succesorală și preciputul asupra obiectelor de mobilier și uz casnic. Preciputul, joacă și un rol simbolic, dar și evită litigiile banale dintre moștenitori privind obiectele care de regulă sunt deja uzate, dar au creat cadrul de trai comun al foștilor soți.

Într-o asemenea reglementare legea are o față mai umană și ține cont de realitățile că, de regulă, moștenitorii care nu locuiau cu de cujus nu au un interes particular, de aceeași intensitate ca soțul supraviețuitor, în obiectele de mobilier și uz casnic.

Referințe bibliografice:

1. Conform Legii privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative nr. 133 din 15 noiembrie 2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 467-479 din 14 decembrie 2018.
2. Codul civil al Republicii Moldova, nr. 1107 din 06.06.2002. În: Republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.66-75 din 1 martie 2019.
3. Deși nu sunt identice, noua reglementare prezintă similitudini cu vechiul art. 567 al Codului civil al R.S.S.M., în vigoare până în 12 iunie 2003, care prevedea că mobilierul obișnuit din casă și obiectele de uz casnic trec la moștenitorii legali, care au locuit împreună cu cel ce a lăsat moștenirea cel puțin un an înainte de moartea lui, indiferent de clasa şi de cota lor succesorală. A se vedea Codul civil aprobat prin Legea R.S.S. Moldovenești cu privire la aprobarea Codului civil al R.S.S. Moldovenești din 26 decembrie 1964. În: Veștile Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești, 1964, nr.36 (abrogat).
4. Leipold, D. *Comentariu (la § 1932)*. În: *Münchener Kommentar zum Bürgerliches Gesetzbuch: BGB. Buch 5*, Ed. 7, C. H. Beck, München, 2017, nr. 1.
5. Legea nr. 1316-XIV din 26 octombrie 2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.47-48/210 din 26 aprilie 2001.
6. A se nota că în unele state latino-americane sunt recunoscute și căsătoriile *de fapt*, adică relațiile stabile dintre bărbat și femeie, uneori însoțite de

creșterea în comun a copiilor, în pofida lipsei înregistrării căsătoriei. A se vedea Schmidt, J. P., *IntestateSuccession in Latin America*. În: Reid, K. G., C. De Waal, M.J., Zimmermann, R. (ed.), *Comparative Succession Law. Vol II.*, Oxford University Press, 2015, p. 151.

7. Pentru controversele care persistă în dreptul românesc privitor la natura juridică a dreptului de preciput, a se vedea Ionaș, D.-G., *Natura juridică a clauzei de preciput – subiect de controverse doctrinare*. În: Studia UniversitatisBabeș-Bolyai Iurisprudentia, nr. 3/2014, p. 47 și urm.; Banc, D., *Clauza de preciput – o controversă nestinsă*, Studia UniversitatisBabeș-Bolyai Iurisprudentia, nr. 3/2016, p.69. Pentru poziția că preciputul contractual este un „avantaj matrimonial", a se vedea Fl. A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (ed)., *Noul cod civil. Comentariu pe articole*, C.H. Beck, București, 2012, p. 353.
8. O asemenea structură a legatului este cunoscută în unele sisteme de drept și se numește legat real (*legatum per vindicationem*), adică efectul real de transmisiune directă a unui element de activ de la defunct către legatar, fără a face parte, măcar pe o clipă, din masa succesorală. Regula constantă în dreptul succesoral al Republicii Moldova este că legatarul nu este un dobânditor cu titlu particular direct de la *de cujus*, ci dobândește un drept de creanță față de moștenitori, de a primi un bun din masa succesorală ori o prestație din contul masei succesorale. O asemenea structură a legatului este cunoscută ca *legat personal* (*legatum per damnationem*), el generând doar efecte obligaționale, dar nu reale. Pentru o discuție practică a acestei distincții în jurisprudența europeană, a se vedea Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene din 12 octombrie 2017 în cauza C-218/16, ECLI:EU:C:2017:755.
9. Legea insolvabilității nr. 149 din 29 iunie 2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.193-197/663 din 14 septembrie 2012.
10. Weidlich, D.*Comentariu (la § 1932)*. În: *Palandt, O. (ed.), Bürgerliches Gesetzbuch*, Ed. 76, C. H. Beck, München, 2017, nr. 2.
11. §1932 din Codul civil german (BGB) prevede ca obiect al preciputului și cadourile de căsătorie primite de soți. Această categorie nu a fost preluată însă de legiuitorul moldovean.
12. Stein, A. *Comentariu (la § 1932). În: Soergel, H.-T. (ed.), Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungs gesetz und Nebengesetzen: BGB, Band 21: Erbrecht 1 §§ 1922 - 2063 BGB, 13. Aufl. 2002,* Rn. 9.